

Tidsbilder från Ljustorp

Om lapparnas vistelse i Ljustorp och
flyttningen av renhjorden till Härbergsdalen
1939

LJUSTORPS HEMBYGDSFÖRENING

Bertil (Andersson) Andermyr, född och uppvuxen i Edsåker - Ljustorp, var själv med om den dramatiska flyttningen av renarna till Härbergsdalen i Frostviken. Han har skrivit ner sina minnen från lapparnas vistelser i Edsåker och renflyttningen 1939, som dessutom blev den sista i sitt slag.

Denna dokumentärskildring torde vara den enda, som beskriver lapparnas vistelser efter Medelpadskusten.

Med stor tacksamhet, har Ljustorps Hembygdsförening tagit emot Bertil Andermyr generösa erbjudande, att få publicera berättelsen i serien ”Tidsbilder från Ljustorp”.

I slutet av häftet återger vi en del av de berättelser och historier, som kommit fram under de senaste årens studiecirklar, som hembygdsföreningen haft i Ljustorp.

Om samernas vistelse i Edsåker och sista vårflyttningen av samnen Jonas Nilssons renjord till Härbergsdalen, Frostviken i norra Jämtland år 1939.

Vänner och bekanta som hört mina berättelser om renflyttningen, har ansett att detta borde skrivas ned. Jag har gått och dragit på dessa minnen och varit tveksam (i närmare 60 år) men vid ett besök på Hantverksmuseet på Norra Berget i Sundsvall kom till sist impulsen, som jag behövde för detta.

I det rum som visar samekulturen finns nämligen bland annat fotografier av samefamiljen Nils Nilsson, taget i köket i mitt barndomshem i Edsåker Ljustorp. Kortet finns i mitt eget familjealbum. Bröllopsfotot av dottern Saras och Mattias Kroiks giftermål i Timrå kyrka, väckte ett annat starkt minne, eftersom Sara var jämnårig med mina äldre systrar. På museet fanns också Karin Strömbergs uppsats om ”Samerna vid Medelpadskusten”. I den nämns mina föräldrar Hildur och Bernhard Andersson. Även min broder Bengt nämns som uppgiftslämnare till hennes skrift.

Eftersom jag, av anledning som framgår längre fram, blev mycket aktiv deltagare i renflyttningen till Härbergsdalen, känns det angeläget att på detta sätt få komplettera broder Bengts uppgifter samt mer ingående beskriva flyttningen dag för dag och vistelsen bland samerna i Edsåker och Härbergsdalen.

Denna bondgård i Edsåker ägdes av Hildur och Bernhard Andersson åren 1909-1950. Gården övertogs av sonen Bengt, och finns ännu kvar i släkten. Foto 1945/BA

Samefamiljerna Nils och Jonas Nilsson bodde här under sina vintervistelser i Sundsvallsdistriktet på 1920-30-talen. Jonas bodde här sista gången 1938-39. De bodde i bagarstugan – lilla stugan – och sista året disponerade de även en del av mangårdsbyggnaden.

Fotot är taget 1928 hos familjen Andersson i Edsåker. Bakre raden från vänster: Nils Nilsson, dottern Sara, sonen Emil och hustru Kristina. Främre raden barnen Seth, Aino och Nils. Foto/ES

Här ses Sara Nilsson omgiven av kamrater från bygden. Bilden togs 1928 i familjen Anderssons kök. Stående från vänster: Gårdens dräng Gottfrid Nilsson, Mary Andersson, Edsåker, Sara Nilsson, Härbergsdalen, Hulda Lingensjö Flärken. Sittande: Rut Andersson, Edsåker, Ann-Mari och Nancy Jonsson från Högländ, Elin Lingensjö, Flärken och Theres Edberg, Edsåker. Foto ES.

Mitt bästa minne av familjen Nils Nilsson

är från vintern 1928. Höstflyttningen 1927 var särskilt arbetsam och besvärlig. Det hade artat sig till en svår snö vinter och eftersom man då ännu hade ackjor med barn och bohag med på flyttningen blev dagsetapperna relativt korta. Man hade planerat att komma fram till vintervistet i god tid före

jul, men detta år var man försenad och ovissheten ökade för varje dag. Bland oss barn var ju samernas ankomst en av årets stora händelser. Vi gick den hösten, så att säga, i väntans tider.

Till sist kom ryktet att samefamiljen var på väg och så småningom hördes renskällorna. Upprymda sprang nästan alla byns barn dem till mötes i höjd med Frötuna by. Vi såg då först Nils Nilsson åkande på breda snöskidor med lappskorna fastsurrade med remmar. Han hade endast en stav av trä, i toppen formad som en slev. Den användes till att gräva bort snö, för att undersöka förekomsten av renlav.

Efter honom kom några vita renar – föregångare – och sedan renhjorden, några hundra renar. Efter hjorden kom sonen Emil, som drev på hjorden och hade hundarna till hjälp. Sist kom hustrun Kristina med 3 ackjor med dragrenar. I ackjorna fanns dels bohaget och dels de barn, som var för små för att åka skidor. Dragrenarna med ackjorna var sammanlänkade till ett tåg och längst bak en ren som fungerade som broms och var alltså bunden i sista ackjan.

Familjen bosatte sig i bagarstugan eller sommarhuset och renhjorden drevs ut på skogarna mellan Edsåker och Riibodarna. Under vinterns senare del flyttades renhjorden österut mot Lunde och Bergeforsen. Även familjen flyttade och bodde där en tid. Vissa år flyttades renarna till Stavreskogarna, om betet där var bättre.

Förhållandet mellan samefamiljen och vår familj, liksom bygdens folk i övrigt var mycket gott. Som bevis härpå kan nämnas att yngsta barnet Nils, med tiden blev byns egen

”skådis”. Han var vid den tiden i 5 årsåldern och jag själv 7 år. Nils hade god sångröst och ett glatt humör. Han kunde också många sånger på samiska. Från byn kom fler och fler för att lyssna till hans sånger. Han stod på en stol i köket i mitt hem och uppträdde beundransvärt belevat. För varje uppträdande fick han 25 öre.

Kommunikationerna med Frostviken hade med åren successivt förbättrats, så återflyttningen på våren kunde förenklas. Nu kunde familjen med bohag åka tåg och buss till hemorten. Endast renhjorden återflyttades på traditionellt sätt.

Familjefadern Nils Nilsson drabbades i början av 1930-talet av ohälsa och hans liv fick ett tragiskt slut 1932. Endast 52 år gammal begick han självmord i hembyn.

Sonen Emil tog över renhjorden, dottern Sara gifte sig med Mattias Krook, dottern Aino gifte sig och drev kafé i Enators och sonen Nils blev folkskollärare i Jokkmokk.

Samefamiljen Jonas Nilsson

På hösten 1938 kom Jonas Nilsson med drängarna Olle Klemensson och Bengt Jonasson i god tid före jul till Edsåker. Hans hustru Anna hade dött under året och hushållet sköttes numera av hennes syster Lisa från Västra Värjaren i Frostviken. Lisa, med sitt bohag, kom med allmänna kommunikationer. Dragrenarna och ackjorna hade nu rationaliserats bort, vilket medförde att höstflyttningen var mindre tidsödande.

Här är det fest på gården i Edsåker. Samen Jonas Nilsson från Härbergsdalen ses närmast kameran. I övrigt gårdens medlemmar och goda vänner och som synes är det god stämning i samvaron med samerna.

1939 i Edsåker. Från vänster Jonas Nilsson, Margit Andersson, mamma Hildur och pappa Bernhard Andersson samt hushållerskan Lisa Andersson.

Foto / GA

Jonas och Anna hade en fosterson Åke, som var i skolåldern. Jag tror att han, liksom många samebarn vistades i Undersåker

under skoltiden. Han var i 10 årsåldern och således c:a 7 år yngre än mig.

Samernas vardagsbestyr

Varje dag företog Jonas och Bengt en skidtur för att övervaka tillståndet hos renhjorden. Man hade viss oro för att lösa hundar skulle driva och skingra hjorden. Under vintern hände det en gång, vilket medförde stort merarbete innan man lyckades samla ihop renarna igen.

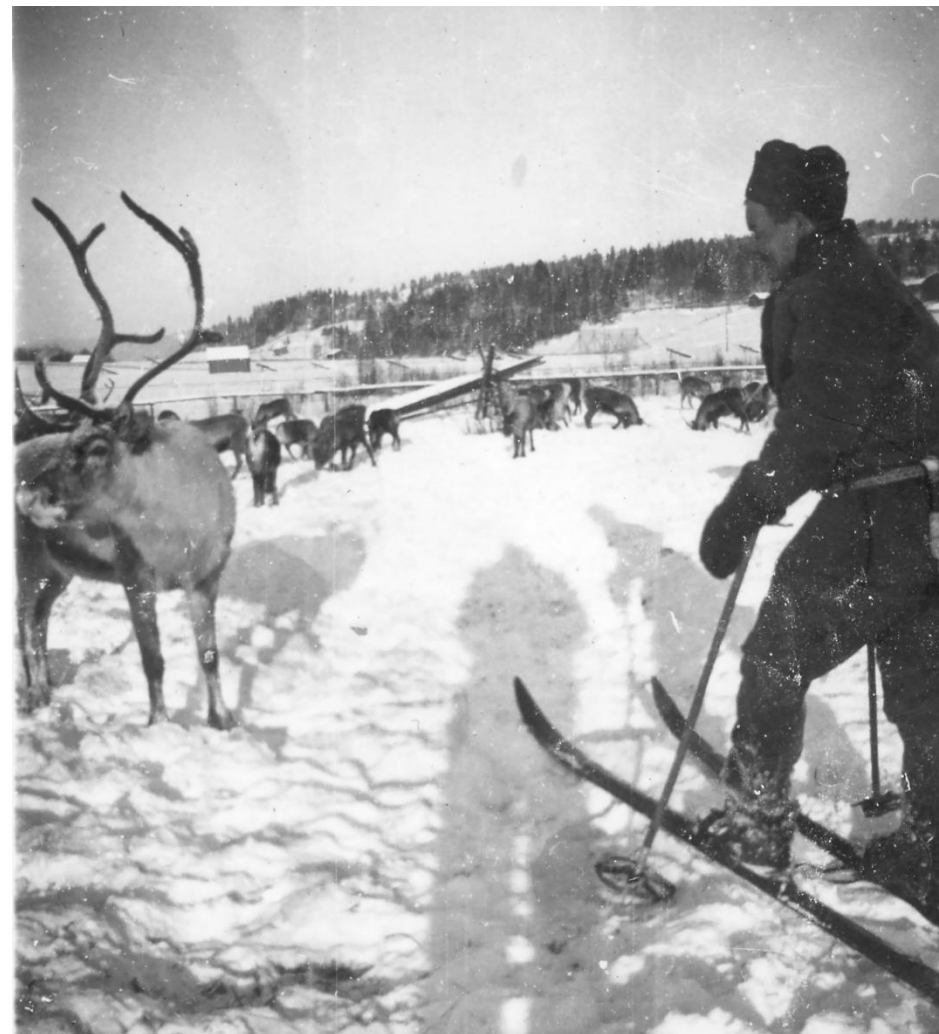
Vid denna tid var jag själv nästan skidentusiast. Jag tränade regelbundet och deltog i tävlingar i skidåkning. Samernas dagliga bevakningsturer blev både intressanta och nyttiga träningsrundor för mig. Jag följde med dem så fort tillfälle bjöds. Ibland slaktades någon ren för hushållets behov. Den drogs hel på snösläde till hemmet, där den riktiga slakten, styckningen utfördes. I skogen dödades renen med s k nackstick med kniv, därefter skar de av huvudblodkärlet i buken, dit blodet fick rinna och samlas upp. På så sätt fick de med sig renens blod, som togs tillvara vid hemkomsten.

Det kom att visa sig längre fram, att min samvaro med samerna ute i skogen och allt jag lärde mig av dem, blev en större tillgång än jag kunde ana.

Regelbundet varje torsdag, togs renhjorden fram till någon lämplig äng i närheten av bebyggelsen för veckoslakten. Med lasso infångades 4-5 renar, som dödades med ett knivhugg i nackgropen. Slakt och styckning utfördes mycket renligt i snön, som effektivt sög upp blodspill o dyl. Köttet fraktades till Sundsvall, där man hade torgförsäljning på lördagarna.

Renlevern och märgbenen betraktades som delikatesser. Resterna efter slakten – rentmat (inälvsmat) och dylikt – togs tillvara och användes bl.a. till pölsa. Samerna åt mycket kött och jag minns, att jag såg med avund på deras matportioner. Mest pölsa och väldigt lite potatis. I mitt hem rådde det motsatta förhållandet.

Efter slakten tillvaratogs renhuden och behandlades särskilt. Huden från benen – s k bellingar– och från huvudet skars bort och användes till bl.a. skor m.m. Även senorna från benen togs tillvara och bereddes till sytråd vid skotillverkningen. För beredningen av hudmaterial användes bland annat björkbark

Jonas Nilsson med renhjorden i Edsåker 1939. Foto/GA

Jonas Nilssons hund Prim – en klok och trogen följeslagare.
Foto 1939/ GA

Beredning av hudarna

Man fraktade hem en c:a 2 meter lång och 8 tum grov kvistfri björkstam. Nävern avlägsnades och den underliggande bruna barken skrapades bort till ett barkmjöl. Av detta gjordes en grötliknande massa, som användes vid behandlingen av renhudens köttsida, ett slags garvning. Från björkens ved

hyvlades breda tunna spån, som fästes på bellingens köttsida och höll huden utspänd tills den torkat. Huden från huvudet spändes ut med pinnar. Hela denna procedur utfördes av männen. På kvinnornas lott föll rengöringen av senorna. Jag har sett både Kristina Nilsson och Lisa Andersson sitta och dra senorna mellan sina kraftiga tänder, för att frigöra sentrådarna från köttrester, hinnor m.m.

Slöjden

All övrig fritid var man verksam med slöjd. Kvinnorna sydde sina vackra pärlband på bröstvärnen, på skärpen och på andra delar som skulle utsmyckas. De tillverkade små väskor och även skor av renskinn. Männen slöjdade ofta med kniv i trä och renben. Olle Klemensson utförde mycket vackra knivskaft och knivslidor i horn med stiliga mönster.

Ett folknöje att åka ackja.

Till slaktdagarna, då renhjorden var framme på bygden, kom ofta busslaster med skolbarn från Sundsvall och industriorterna efter kusten för att beskåda livet kring renarna och samerna.

Alltid någon gång under vintern organiserades renförevisning. Man anordnade bland annat en bana, där besökande fick tillfälle att åka ackja efter dragren. Jag deltog i förberedelserna, genom att med häst och plog ta bort att lössnö i bäckravinen, så att underlaget blev fast. Ravinen hade så höga kanter att renekipaget hindrades från att göra sidosprång. Det

samlades mycket folk från Sundsvall med omnejd och många stadsbor fick uppleva dråpliga turer i ackjan.

Jonas bjöd på fest varje lördag

Jonas Nilsson var en ömsint, lättsam och generös person. Varje lördag efter torghandeln hade han handlat ingredienser till en extra festkväll. Det var tillfällen då Jonas fick behövlig omväxling i tillvaron. Man såg att han led av avsaknaden efter hustrun Anna och då man i samtalen berörde familjelivet, märktes att Anna och fostersonen Åke ständigt fanns i hans tankar och att sorgen efter hustrun satt djupa spår. En bild av dessa lördagsfester har vi tidigare visat.

Återflyttning av renhjorden till Härbergsdalen.

Våren 1939 började ta sitt grepp om snön och de kalvfärdiga korna – vajorna – fick ökad längtan till fjällen för att kalvningen skulle kunna ske på snö. Vi var en bra bit in i april månad och vägarna var bara och började mjukas upp av vintertjälen. Det skulle nu visa sig att mina lärdomar om renskötseln under vintern skulle komma väl till pass. Jag hade också fascinerats av samernas berättelser om fjällvärlden, de vilda djuren m.m. För en ung lantortsbo var detta, på den tiden, lika ouppnåeligt som månfärderna är idag. Men nyfikenheten irriterade mig och här fanns en chans att få uppleva fjällvärlden.

Alldeles innan vårflyttningen skulle ske blev Jonas Nilsson sjuk och inlagd på Sundsvalls lasarett, som det kallades på

den tiden. Olle Klemensson hade tidigare återvänt till Härbergsdalen. Nu hade man bara tillgång till drängen Bengt Jonasson. Min familj deltog i flyttningsbekymren och olika lösningar diskuterades. Mina lärdomar kom då väl till pass och jag kom överens med Bengt Jonasson, att jag skulle fungera som dräng vid flyttningen. Han litade på mig och saken var klar. Min mor Hildur var djupt bekymrad och trodde inte lika starkt på detta, i hennes ögon mycket vanskliga tilltag.

Men saken var avgjord, jag fick i uppdrag att ta hand om hundarna för att driva och hålla samman renhjorden. Jonasson, som hittade flyttvägen, måste naturligtvis gå först med ledarenarna. Vi stod inför en marsch på 35 mil, det var förfallstid (vårbrytningen med dåligt skidföre och svaga, förrådiska isar) och all utrustning måste bäras. Jag ansåg det därför nödvändigt med en medhjälpare och lyckades övertala en jämnårig kompis som hette Egon Nilsson. Han var inte särskilt robust och vältränad, han var nog något för klen för uppgiften, men det fanns för tillfället ingen annan, som ville eller vågade ställa upp. Det var nödvändigt med någon, som hjälpte till att bära en del av utrustningen, gevär m.m. Själv måste jag vara mycket rörlig, för att med hundarnas hjälp kunna driva på och hålla samman renhjorden.

Tidigt en morgon i april samlades renhjorden på "Lillåkern" utanför mitt hem i Edsåker.

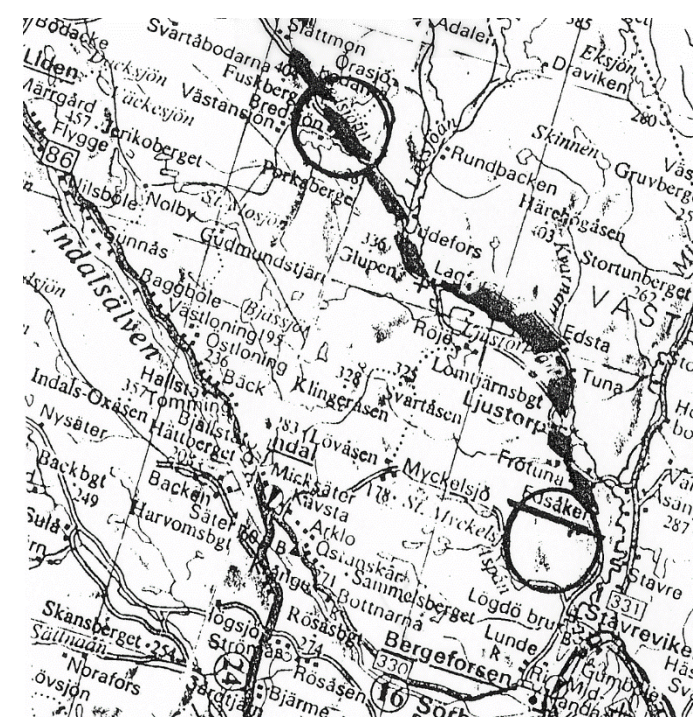
Från vänster syns Gustav Andersson - Andermyr, Bengt Jonasson, Bertil Andersson (Andermyr), Olle Klemensson, Bernhard Andersson, Lisa Andersson, Hildur Andersson, Jonas Nilsson och Margit Andersson. Bilden är tagen på "Lillåkern" och får illustrera avmarschen, eftersom den startade från denna plats.

Färden skulle i stor utsträckning komma att gå genom skog och vildmark. Vi var därför rustade för att i huvudsak livnära oss på torrskaffning. Kaffepannan var naturligtvis en viktig detalj jämte en mindre gryta. På fötterna hade vi gummiskor. Hela färden kom ju att ske i blötväder och på uppvattnade isar. Vi hade ytterst lite om ens några klädbyten. Det gällde, som tidigare nämnts, att ha ryggsäcken så lätt som möjligt. Vissa

dagar måste även skidutrustningen bäras och dagsmarscherna kunde variera från 2 till 6 eller 7 mil.

En onsdagsmorgon var vi startklara och min familj vinkade av oss i starten. Mor Hildur var fortfarande emot detta tilltag och jag kan ännu minnas hennes skräckfyllda blick, då hon lämnade oss och gick tillbaka till stugan. Jag såg då som 17-åring inga oöverstigliga hinder och var fast besluten att genomföra mitt åtagande. Visst var detta ett riskfyllt tilltag, men nu efter 60 år är nog detta ett fint och säreget minne från ungdomsåren.

Etapp 1

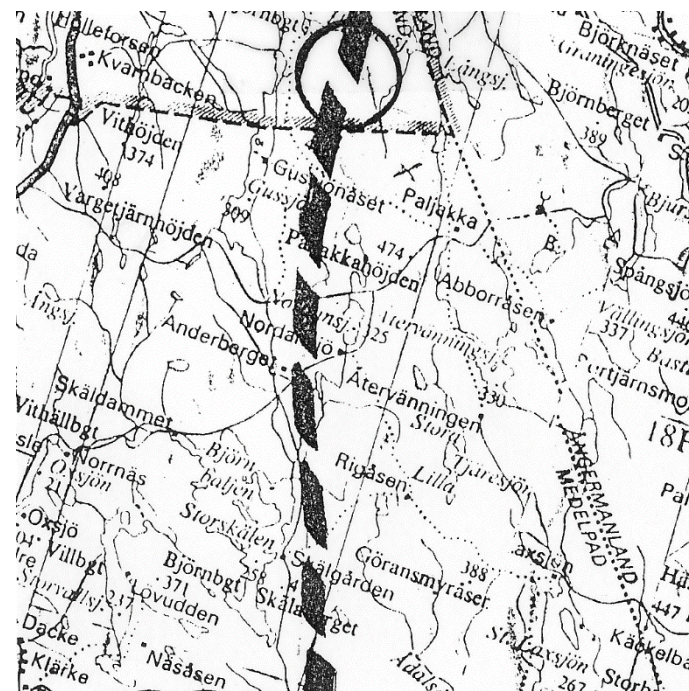

Färden gick efter landsväg och således till fots eftersom vägen var bar. I stort sett gick allting bra denna första dag, men vid ankomsten till Bredsjön hade både jag och Egon rejäla skavsår på fötterna. Vi hade ingen sjukvårdsutrustning med oss, utan vi rev en bit av en skjorta och lindade om såren med. På kvällen kom en stor överraskning. Med bussen från Edsåker fanns mina båda bröder Bengt och Gustav. Nu hade min mors ångest, över min dumdristighet, nått en sådan gräns att hon var övertygad om att detta inte skulle komma att gå bra. Hon utrustade därför Gustav och Bengt och såg till att de tog bussen och anslöt sig till oss övriga i Bredsjön. Tala om moderskärlek! Som jag tidigare nämnt hade vajorna en mycket stark dragning till fjälls. När man på kvällen lämnade renarna i skogen, åkte vi själva fram några kilometer efter färdvägen för att ordna övernattnig. Nästa morgon vid 4-tiden, då skaren började bära renarna var täten snabbt ifatt oss. Man fick börja med att åka tillbaka och samla ihop efterslänrarna, kalvar och tjurar, innan nästa dagsetapp kunde börja. Man såg redan här, att Egon inte var morgonpigga och att gårdagens etapp kändes i benen. Övernattnigen på Bredsjön skedde i en gammal bagarstuga. Någon sådan lyx som sängar och sängkläder existerade inte. Nattsömnen blev både kort och orolig. Övernattnig brukade normalt ske på Slättmon, men omständigheterna denna gång, medgav inte att så skedde.

Etapp2

Började vid 4-tiden och då var solen och ljuset så långt kommet att renarna var i rörelse och vi började med att samla in hela hjorden. Vi befann oss nu i Bredsjöskogarna och

färden gick vidare genom vilda skogen mot Anderberget och Paljakka – gamla finnmarker. På morgonen var skidföret ganska bra, så länge skaren höll. Skaren slet dock hårt på skidorna.

Då dagsmejan började påverka snön, blev den så lös att skidorna bröt igenom och man fick praktiskt taget gå på skidorna. Snön låg delvis meterdjup och dagen blev mycket ansträngande. Denna dagsetapp omfattade ca 3 mil genom skog. Den var så arbetsam att vi inte nådde fram till bebyggelsen, utan vi slog läger vid en eld i skogen. Lägerplatsen var nog känd av Bengt Jonasson. Jag såg nämligen stänger uppställda som resvirke till en kåta. Jag

förstod att samerna, vid höstflyttningen, spände någon typ av vindskydd mot dessa stänger och övernattade där.

Jag förvånades många gånger över hur drängen Bengt hittade flyttvägen så spikrakt genom vilda skogen. Han var inte utrustad med kompass. Den natten var temperaturen omkring 0 grader. Vi klarade oss därför relativt hyggligt under bar himmel, även om det inte blev någon rejäl nattsömn. Eftersom vi, trots miserabelt skidföre, fick gå på skidor, blev skavsåren från dagen innan mindre ansträngda och läkte efterhand.

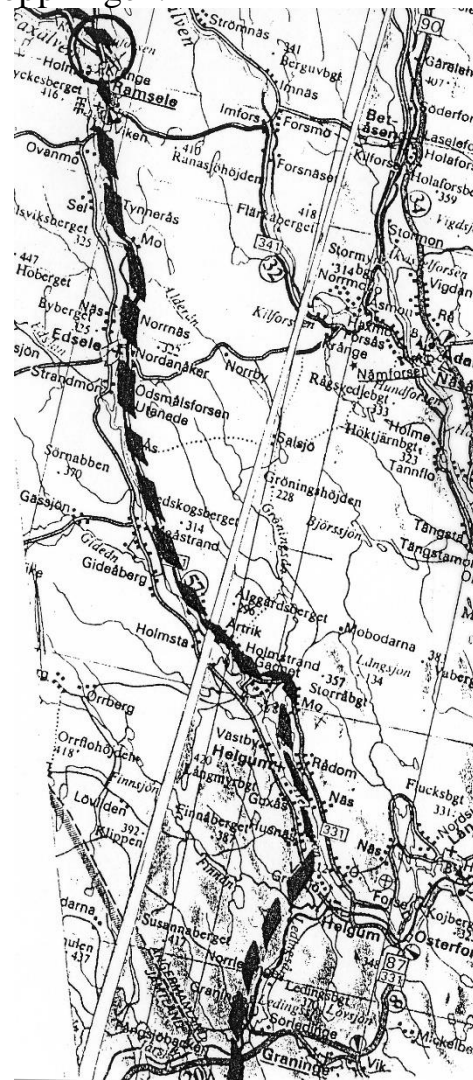
Ettap 3

Startade som vanligt vid soluppgången och skulle fortsätta mot Ramsele. Vi hade nu 2 nätter bakom oss med dålig sömn och framför oss en marsch dels på skidor och dels till fots, omfattande en sträcka på c:a 7 mil. Vi var nog alla på ganska dåligt humör och det sades inga vänliga ord den dagen. Egon hade dessutom fått känningar av magen och var riktigt grinig. Det gällde verkligen att bita ihop och gå vidare.

Vi befann oss ju också ute på vilda okända skogar, så vi hade nu inget val. Det var nära tillhands att tankarna gick tillbaka till sängarna där hemma, även om de inte var särskilt varma jämt.

Vi gick genom skogen mot Graninge och då vi kom fram till bebyggda trakter överraskades jag av att Bengt Jonasson, efter många mil genom skogarna, lyckades pricka en grindöppning, för att komma igenom ett stängsel mot bygden.

Jag undrade naturligtvis om Bengt var i besittning av en övernaturlig förmåga, han gick utan kompass spikrakt mot grindöppningen.

Vi kom fram norr om Bruksberget och fortsatte in mot Helgumsjön vid Gransjö och gick längs isen på Helgumsjön. Vi rastade vid Ärtrik.

Alla var ovana vid vårsarna och visste nog ingenting om hur illa till vi befann oss. Vi gick fram på isen med fastbundna skidor på fötterna. En och annan gång gick renarnas bakben igenom hål i isen. Vi fattade då tag i rumpstumpen och hjälpte dem upp. Vid uppehållet i Ärtrik blev jag nödsakad att offra mina fickpengar till ett par nya gummiskor. Mina gamla var då helt utslitna.

Vi upptäckte nu också att våra skidor hade slitits hårt av skarsnön och den kärva vårisen på sjön. Bakom fotfästet var ungefär hälften av skidans tjocklek bortsliten. Värst angripna var Egons skidor. Det såg bekymmersamt ut, alldenstund vi inte hade pengar. Egon var dåligt rustad. Vi bröder – Bengt, Gustav och jag – hade vuxit upp på en bondgård, under delvis karga förhållanden och var ganska vana vid umbäranden och hårt arbete.

Vi blev kvar i Ärtrik längre än beräknat, eftersom drängen Bengt – vid översyn av renhjorden – tyckte sig sakna bland annat en stor tjur. Efter en noggrannare kontroll kunde problemet avskrivas och färden fortsatte nu landsvägen mot Ramsele. Vi hade genomfört ungefär halva dagsetappen – c:a 3,5 mil och skulle nu gå återstående delen till fots och bära skidor och annan utrustning. Dagen hade framskridit och då vi närmade oss Ramsele hade mörkret infunnit sig. Det var alltså mycket sent denna vårkväll.

Ohyggligt slitna, efter dagens marsch och tidigare dygns upplevelser, var framkomsten till Ramsele mycket

efterlängtd. Jag minns Egons klagomål efter vägen, han kände kväljningar och hade kräkningskänsla i kroppen. Han förbrukade sitt sista uns av krafter. Just då inträffade en incident, som höll på att bli ödesdiger för hela flyttningen. Vi kom i mörkret med renhjorden mot bron över Faxälven och i samma moment kom en mötande bil med helljus rakt mot renhjorden. Drängen Bengt som gick före renfloeken, fick inte stopp på bilen, utan den körde vidare och skrämde hjorden, som klövs i 2 delar. Renarna försvann ut i skogen på var sin sida om vägen. Vi lyckades stoppa bilen. Det var ingen mindre än slaktare i Ramsele som körde. Han var troligen onykter. Vi var alla trötta och ursinniga efter detta tilltag och det uppstod en våldsam konfrontation mellan min bror Gustav, som var en robust och häftig person och slaktaren. Vi övriga var tvungna att rusa iväg och försöka samla ihop renhjorden men jag hann se att Gustav och slaktaren hamnade i ett handgemäng och att Gustav gav sig på slaktarens bil och försökte vräka den av vägen. Så småningom lugnade det hela ned sig och vi kunde samla ihop hjorden och gå vidare till en gård, som jag tror hette ”Gammelmo” i närheten av Ramsele. Vid framkomsten dit, satte vi oss på bron medan drängen gick in för att ordna övernattning. Vi fick övernatta i en gammal bagarstuga.

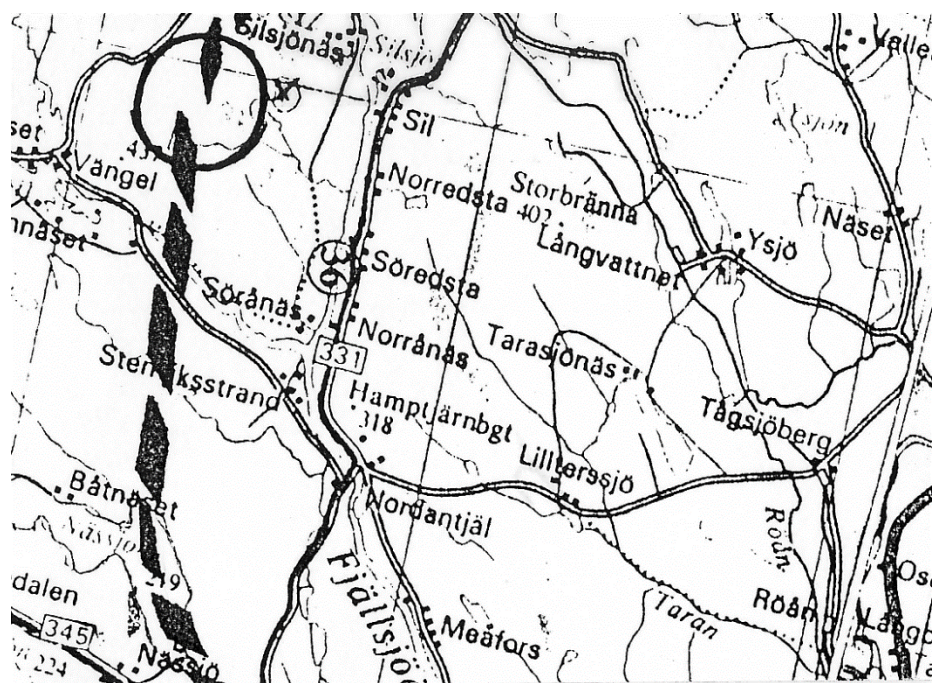
Då vi reste oss från bron var vi ohyggligt ledbrutna. Den som har sett ett skadeskjutet djur hoppa omkring på 3 ben, kanske kan föreställa sig i vilket tillstånd vi var. Med dessa arma kroppar, fick vi ligga på golvet utan madrasser och med kläderna på.

Incidenten med slaktare polisanmälades och dagen efter skedde polisförhör i Ramsele. Jag tog själv vakten av

renhjorden och var inte med på detta. Med hänsyn till att vi snart måste fortsätta färden skedde – vad jag vet – en förlikning med slaktaren. Han var nog tacksam för att historien fick ett så pass hyggligt slut. Men Gustav minns än örfilen han fick av slaktaren. Han blev nästan ursinnig och det var tur att ingen allvarligare historia uppkom.

Etapp 4

Gick vidare mot Silsjönäs. Vi blev på grund av incidenten i Ramsele mycket försenade. Dagsetappen kom att gå genom skogsmark med djup snö, som redan hade blivit lös av dagsmejan.

Påfrestningen på våra skidor blev nu så stor att de bröts av på det mest slitna stället – bakom fotfästet. Som tur var drabbades detta inte alla samtidigt. Egons skidor gick av först.

Han var redan mycket sliten och trött och detta blev droppen, som höll på att knäcka Egon. Sedan skidorna brutits av, sjönk man praktiskt taget till botten i den meterdjupa snön. Så småningom drabbades flera av samma öde.

Vi kämpade oss fram – meter för meter. Helt plötsligt hördes ett våldsamt gräl. Egon som bar geväret under färden, hade brutit samman. Han hotade med att han skulle skjuta sig och min bror Bengt försökte hindra honom. Det uppstod ett handgemäng mellan Egon och Bengt, då Egon avväpnades. Vi fick sedan stötta Egon genom skogen fram till en skogsavverkning. Turligt nog fanns där en person, som just hade lastat en timmerfora, som skulle köras ner till vattendraget.

Vi sökte oss också ned till vattendraget, för att förhoppningsvis få något lättsammare färd på isen. Vi såg till att Egon fick åka på timmerlasset, där han fick tillfälle att vila och lugna ner sig. Sedan Egon återförenats med oss övriga, fortsatte färden på isen längs ett mindre vattendrag.

Som tidigare nämnts hade vi ganska små begrepp om isarnas bärighet och mycket snart fick vi erfara detta. Vi överraskades totalt. Drängen Bengt, som gick först, började skrika och vifta med armarna allt han förmådde till oss, som gick efter renhjorden. Plötsligt ser vi hur isen börjar bågna. Smått panikartat gjordes allt vi kunde för att driva renarna och oss själva mot land. Detta lyckades dock inte helt. En hel del av renhjorden hamnade i vattnet. Renarna hade dock en

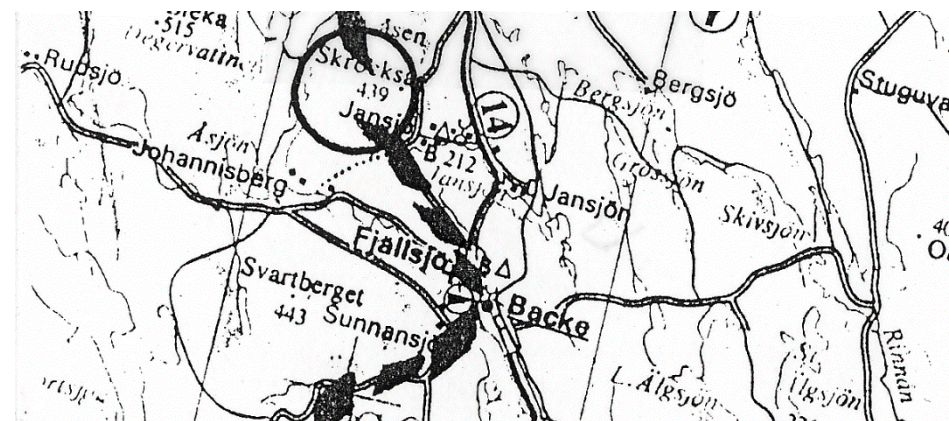
enastående förmåga att rädda sig. De slog sönder iskanten med frambenen till fast is och drog upp sig själva. En del ettårskalvar var vi tvungna att hjälpa upp. Kalvarna hade nämligen mängder med larver som utvecklades i halshuden. De gick så djupt att deras andningsförmåga påverkades. Vi samlade så småningom hop oss efter detta missöde men var tvungna göra ett uppehåll och slakta några renar, som inte längre orkade följa med de övriga. Vi sålde dem till skogsarbetare och på ett ställe till vägarbetare.

Vi hade som synes haft en problemfylld dag, vilket försenade färden och vi kom inte fram till någon bebyggelse, utan övernattningen fick ännu en gång ske i skogen, under bar himmel. Det hade blivit kalla nätter, så vi gjorde en rejäl stockeld. Vi var alla i ett tillstånd, då det inte var svårt att sova, så ganska snart somnade vi in i djup sömn, trots att vi inte hade annat än gångkläderna på oss. Den natten blev olycksgubben Egon vår räddning. Hans mage hade krånglat en tid och han väcktes av detta och måste gå för att göra sina behov. Därmed vaknade även vi övriga. Brasan var då utbrunnen för länge sedan och våra kroppar var rejält genomfrusna. Då vi reste oss var vi så stelfrusna att vi hade svårt att gå. Nästa dag vid framkomsten till bygden, fick vi veta att temperaturen hade varit -18 grader. Jag vet att Egon fick en rejäl skopa ovett, eftersom han gjort sina behov alldeles intill brasan, där vi övriga låg och sov. Han var naturligtvis i psykisk obalans av påfrestningarna, magen och den kalla natten.

Egentligen skulle han ha haft en eloge, för att han väckte och kanske därmed räddade oss från ett värre öde.

Etapp 5

Gick vidare mot Jansjö i Backe, där samerna i regel brukade övernatta på sina flyttningar. Vi var framme vid Fjällsjöns is vid 11-tiden en söndag. Ytterligare en kalv hade tröttnat och det kändes lite underligt, att ute på isen, mitt utanför kyrkan, bedriva en slakt samtidigt som kyrkklockorna ringde till högmässa.

Jag var ju i vanliga fall en ganska flitig kyrkobesökare. Men nöden har, som det sägs, ingen lag. Vi band fast den döda kalven på ett par skidor, som en av oss fick gå och dra längs isen fram till Jansjö. Vi slog läger där i en byggnad, som för ovanlighetens skull hade sängar med madrasser (över- och undersängar). I stugan fanns öppen spis och en stor järngryta på tre ben. Vi flådde kalven och styckade upp den i lagom stora bitar. På så vis fick vi ned hela kalven i grytan till ett enda storkok.

I öppna spisen över grytan, hängdes blöta kläder och sura yllestrumpor, utan tanke på vad som skulle hända om något plagg föll ned i grytan. Detta var just vad som hände. Vi var då så hungriga och längtan efter en köttbit så emotståndlig att ingenting kunde hindra oss från att fortsätta koket. Vad jag minns från den kvällen, åt vi upp hela kalven. Till och med buljongen gick åt, fast den var fruktansvärt stark. Vi visste inte att den måste blandas med vatten. För Egons mage var detta svårsmält men hungern frestade honom att äta både av köttet och buljongen. Det fanns ingen möjlighet att hejda honom. Han var till och med arg på oss, som inte lämnat mer kött kvar till honom. Han hade nämligen haft revvakten nere på näset, medan vi kokade köttet och åt. Efter den måltiden måste Egon fasta ett par dagar och hans svårighet blev inte mindre av detta.

Etapp 6

Gick från Jansjön till Skyr sjöedet vid Tåsjöns mynning i Tåsjöån. Under vistelsen i Jansjö hade vi tillfälle att se över skidutrustningen och de som hade utslitna skidor ersattes med vad vi fick tag på av begagnat. Sträckan var c:a 4 mil och gick i huvudsak genom skogsterräng. I Skyr sjöedet var drängen Bengt Jonasson väl bekant och vi blev bra mottagna där. Vi passade därför på att ta oss en välbehövlig vilodag före nästa etapp, inte minst med tanke på Egons mage och tillståndet i övrigt. Det var nästan full snöstorm och alltför vanskligt att företaga en 4 mil lång färd över en stor sjö som Tåsjön. Jag har inte särskilt starkt minne av Skyr sjöedet. Vi sov troligen ut

ordentligt den dagen, vilket nog var välbetänkt, inför nästa etapp.

Den 7:e dagen blev således en välbehövlig vilodag.

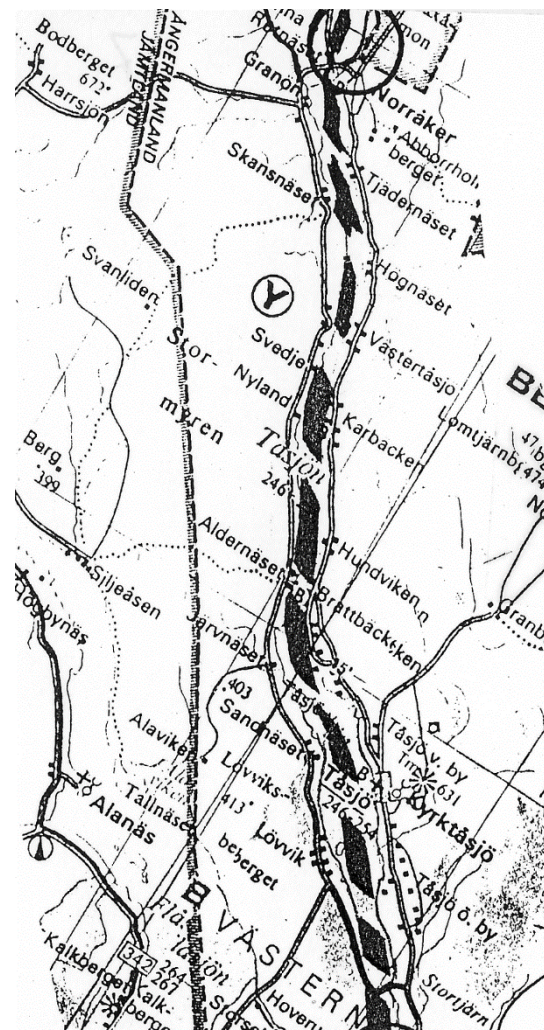

Etapp 7

Gick längs Tåsjöns is c:a 4,5 mil. Uppströms Norråker släpptes renhjorden mellan Saxälvens och Sjoutälvens utlopp i Tåsjön. Därifrån fick renarna vandra i egen takt upp till fjällområdet. Hela dagen blåste en hård nordvästlig vind med snöyra emot oss. Det var kanske en av de jobbigaste dagarna. Det var påfrestande att se hela färdvägen framför sig, som en hel evighet. Sedan renhjorden släpptes, var det redan skymning och vi hade den sista dagen bakom oss. Vi åkte tillbaka till Norråker och ordnade övernattnig.

Jag minns att detta var ett relativt fint hem, där vi för första gången under färden fick tillfälle till lite personlig hygien. I varje fall fick vi tvätta oss. För den som ville tillbaka till hemorten i Edsåker, fanns här sista chansen, eftersom postbussen från Hoting hade ändstation i Norråker.

För Egon var nog detta det lyckligaste tillfället i hans liv. Gustav och Bengt ansåg sig ha fullgjort sin uppgift och bestämde sig för att ta bussen hem. Själv var jag övertyga om, att hade jag kommit ända hit, måste jag fram till Härbergsdalen, för att med egna ögon få se samernas tillvaro i verkligheten. Jag granskade skidorna och tillsåg att jag skulle få ett par någorlunda hela skidor, för den vidare färden över fjället till Härbergsdalen.

Det var många mil till någon förbindelse med yttervärlden.
Något annat val fanns nog inte just då.

Härbergsdalen

Där bodde familjen fortfarande i kåta, men man hade under vintern 1939 byggt ett litet hus, som färdigställdes under våren och jag kunde delta i flyttningen från kåtan till huset. Utom dessa byggnader fanns två härbrén. Följande bild visar hur Jonas Nilssons hemviste såg ut våren 1939.

Om man jämför de båda bilderna, kan man se att nuvarande bostadshus står där kåtan stod 1939 och att lilla stugan från den tiden är borttagen. Båda härbrén är kvar – det övre har numera förfallit. Det var i det härbrét jag tillbringade nätterna under min vistelse hos familjen.

Åke och Edit Nilssons hem 1998. Villan står där kåtan stod 1939. Foto 1998/BA

Närmaste granne var då änkan Kristina Nilsson med sin familj, som beskrivits inledningsvis. Nästa granne var familjen Åhrén med barnen Anders, Oskar och Selma. Anders blev sedermera ordförande i Samernas Riksförbund.

Anders Åhre´ns bosättning i Härbergsdalen. Foto 1998/EA

Lite längre norrut i byn bodde Olle Klemensson, i en liten timrad stuga med härbre på gården. I byn fanns dessutom två kronotorpare. Närmast Nilsson bodde torparen Olofsson och längst västerut torpare A-son-Smith.

En del av deras barn var jämnåriga med mig och var fortfarande kvar i hemmet. Det var Ludvig, Albert och Matilda. En dotter var som tidigare nämnts gift och bosatt i Norrsjö.

Prickskytte i Härbergsdalen

Min tid i Härbergsdalen tillbringades delvis i skogen, där man högg fjällbjörk, som fraktades hem för nästa vinterbehov. Jag och Bengt umgicks en hel del med Olle Klemensson.

Olle hade som hobby att prickskjuta med sitt mausergevär. Han tog fram tomhylsorna och laddade om dem. Hylsorna brukade vid avfyring svälla i bakre delen, där själva knallhatten satt. En dag, då jag och Bengt kom hem till Olle, hade en patron fastnat i pipans inlopp och slutstycket gick inte i lås, så att avfyring kunde ske. Olle hade råkat i en bekymmersam situation. Han behövde ju geväret, då han var ute på fjället.

Efter en hel del funderingar fick jag en ide´, som skulle visa sig vara mycket lyckad. Jag skruvade isär slutstycket i två delar. Slagstiftet satt då för sig i ena delen. Vi band sedan geväret, med pipan nedåt längs en trädstam utanför Olles stuga. Satte ned slagstiftet på tändhatten, hängde hans besman med vikten nedåt mot slagstiftet. Besmanet fästes i ett rep över en gren i trädet. Repet var så långt att vi kunde krypa bakom knuten till Olles härbre. Jag drog upp besmanet en bit och

släppte ned tyngden mot slagstiftet. Skottet gick av och kulan plöjde ett spår genom trädets rotsystem. Olle och geväret var räddat, för denna gång och vi kunde fortsätta prickskyttet mot bland annat gammalt porslin och dylikt.

Stor brist på foder till korna – sälgbarken blev räddningen

En annan händelse som satte bestående intryck från Härbergsdalen och som för eftervärlden kan ha visst värde, skedde hos torparen Smith. Jag var ju jämnårig med Ludvig – Ludde – Albert var något yngre, så jag var ganska ofta hos dem. Det skall dock inte förnekas att Matilda – Tila – var vacker och tilldragande. Men den händelse, som jag upplevde som nästan hemsk, gällde problemet att föda fram korna, tills vårbetet tog vid.

Det artade sig till en sen vår och höet från starrslåttern började tryta. Det var långt kvar innan vårbetet kunde nyttjas. Nöden stod för dörren och något måste göras medan det fanns tillräckligt med hö för att tillfredsställa kornas behov av att idissla. Ludde och Albert fick gå ut i skogen och hugga sälg, som kördes hem hela med häst och höggs upp i vedträdslängder. Därefter barkades de och barken gavs som utfyllnadsfoder till korna, som vid den här tiden hade blivit mycket magra. Mjölken från korna blev brun som rost och hade en frän och besk smak. Men nöden har, som det sägs, ingen lag. Vi drack mjölken, förutom att man kände sig illa tillmodis vid själva drickandet.

Jonas Nilsson är frisk och kommer hem.

Våren hade framskridit och snön hade i stort sett smält bort. Nu hade Jonas Nilsson tillfrisknat och vi fick besked från lasarettet i Sundsvall att han skulle skrivas ut. Han lämnade besked om att han skulle anlända till Borga en viss dag. Där skulle jag och Bengt Jonasson möta honom och sonen Åke. Det var 3 mils fjällmarsch mellan Härbergsdalen och Borga. Vi rustade oss med matsäck och extra bärmesar, för hemtransporten av den utrustning som Jonas hade med sig. Vi inledde marschen tidigt på morgonen och gick efter en vandringsled över Daima, en ensam gård vid en liten sjö ovan trädgränsen. Familjen där hette Hjelm och en av sönerna hade varit dräng hos Jonas Nilson vid vistelsen i Edsåker. Färden gick vidare över sura myrmarker till Borgesjöns utlopp. Jag har ett minne av att vi tittade in i en liten stuga vid Borgaluspén och att där låg en gammal sjuk man. Väl framme vid Borgasjöns utlopp hade vinden tilltagit till full storm. Vi hade nu gått en hel dag (säkert 8-9 timmar). Det visade sig omöjligt att få skjuts över sjön till Borgagården, där Jonas och Åke väntade på oss. Vi måste således övernatta i det fria vid sjöns utlopp. Jag minns att allt ris och dylikt var surt, så det var omöjligt göra upp eld.

Morgonen nästa dag hade vinden mojnät och vi kunde, trötta och frusna, vandra vidare längs Borgasjöns södra strand, med Borgahällans mäktiga hjässa ovanför oss, tills vi kom mitt för Borgagården. Den ägdes då av Eva och Nils Näslund och det var Nils som, sedan vi ropat över sjön, hämtade oss med roddbåt. Borgagården övertogs sedermera av dottern Linnea Näslund. Slumpen har, som alla vet, många underliga krokvägar och 50 år efter färden över Borgasjön kom jag att

sammanträffa med Linneás dotter Ebba i Stockholm, där hon numera bor och är verksam.

Jonas och Åke hade övernattat hos Eva och nu träffade vi dem. Vi lastade alla tillhörigheter i våra bärmesar. Jonas hade bland annat köpt en stor batteriradio med inbyggd högtalare – Radiola. Radion fyllde hela min bärmes och med denna på ryggen anträdde den 3 mil långa fjällmarschen tillbaka till Härbergsdalen. Vi åkte båt över Borgasjön. Under vandringen längs sjöns södra sida, nedanför Borgahällan, uppkom ett fruktansvärt brak, värre än den värsta åskgång. Man tittade instinktivt uppåt och fick då beskåda ett av naturens eget fyrverkeri. Snön som under vintern drivit och bildat kraftiga drivor, som hängde ut över krönet på den 1250 meter höga hällan, bröts loss i jättestora formationer och förde med sig hela block av själva berget. Massorna kom störtande utför den nästan vertikala fjällväggen och åstadkom ett skrämmande oväsen.

Utom den upplevelsen, har jag inte den minsta minnesbild av vandringen tillbaka till Härbergsdalen. Jag kan inte tolka det på annat sätt, än att det var mycket ansträngande med bördan på ryggen, marschen dagen före och att man inte haft någon nattsömn. Det var dessutom så blött och genomsurt i myrmarkerna att hela stövlarna sjönk ned i mossan. Vi måste ändå på något sätt, ha kommit fram till Härbergsdalen, för i det följande kan återges ytterligare minnen från den tiden efter hemkomsten från Borga.

Jag minns en kväll hos Olle Klemensson. Hans systerdotter Elsa var där och på kvällen kom hennes festman – Anders Kristoffersson – och hälsade på. Jag har ett minne av,

att han kom från Raukasjö. Det var i alla fall väldigt spännande, att höra på hans iakttagelser vid färden över fjället. Det handlade i huvudsak om spåren efter rovdjur.

Jag fick sedermera under midsommaren, den äran att bevista deras bröllopsmiddag i Ankarede samma år. Jag vet att Anders och Elsa flyttade till Borga på äldre dar men hade kvar sitt tillhåll i Raukasjö. Elsa är numera död men Anders bor kvar i Borga.

Postgången i fjällvärlden

I Härbergsdalen hade man postgång en gång i veckan. Torparen Olofsson gick över Trångmon till Sjoutnäset och hämtade posten där. Han gick ned till Sjoutnäset den ena dagen och återvände den andra dagen. En sträcka på 2 mil.

Till Sjoutnäs kom posten med en annan postbärare, som gick därifrån till Lidsjöberg, där postbussen från Strömsund lämnade posten. Hans färd gick med roddbåt över sjön Storsjoungen till Hovde, vandring över Gråfjället till Flyberg, roddbåt över Risedsjöarna till Risede, varifrån man kunde ta landsvägen till Lidsjöberg. I sanning en krävande posttur på c:a 5 mil enkel väg.

Det hade kommit meddelande om att det fanns extra mycket post i Sjoutnäs. Man handlade i stor utsträckning på postorder och nu hade hela vårkollektionen kommit. Olofsson behövde hjälp och jag gjorde honom sällskap med bärmesen på ryggen. I Sjoutnäs lastades den med en trave postorderpaket, som sträckte sig långt över huvudet. Som en packåsa knegade man tillbaka till Härbergsdalen och till nyfiket väntande bybor.

Midsommar och hemresan

Vistelsen i Härbergsdalen börjar lida mot sitt slut. Det närmade sig midsommar och då skulle så gott som hela byn till Ankarede på samemässan. Under midsommar gick postbussarna från Gäddede upp till Ankarede. Om jag skulle ta mig hem till Edsåker igen, så var detta den chans som erbjöds. Vi packade ihop våra pinaler och skulle första dagen gå till Selkenjakkestugan för övernattnig. Där låg vi alla på golvet under natten. Påföljande dag, det vill säga dagen före midsommarafteon, gick färden över fjället – c:a 2 mil – till Ankarede, där vi fick båtskjuts över ån, som rinner ut ur Ankarvattnet.

Före avmarschen från Härbergsdalen tog jag farväl av Jonas Nilsson och Lisa. Jonas tog då upp en hundralapp och gav mig , för den hjälp jag bistått med. Jag som aldrig hade sett annat än kopparslantar, möjligen en 25-öring, blev både häpen och nästan chockad. Jag kände mig förmögen och kände inte längre några sviter efter vandringen från Borga.

Min moder Hildur hade inte glömt mig, trots få kontakter under de senaste 2 månaderna. Hon och fader Bernhard hade åkt upp till Ankarede till midsommar. Vi möttes alltså där och åkte gemensamt hem till Edsåker, dagen efter midsommardagen år 1939.

Härbergsdalen då och nu....

Denna historia om sista renflyttningen från Sundsvallskusten till Härbergsdalen har etsat sig fast i mitt minne. Strapatserna under resan och inte minst samvaron med samerna, som gav

mig många fina erfarenheter om deras kultur och mjuka fina inställning till mänsklig samvaro och umgänget med naturen.

Det är säkert inte många, som är införstådda med att man för endast 60 år sedan kunde vandra från kusten till fjällvärlden genom helt jungfruliga marker. Naturen var orörd, ängar och åkrar var välskötta och vattnet så rent att det gick att dricka från vilken älv, bäck eller rännil som helst. Numera är ju detta ett minne blott.

Många som hört mig berätta om renflyttningen, har anmodat mig att skriva om detta. Att skriva är ju – som alla vet – en rätt svår konst: Väl medveten om detta, har jag i det längsta skjutit frågan framför mig. Den omständigheten att detta var sista gången, som en renhjord flyttades från kusten till fjällområdet, kanske också har ett historiskt värde, även bortsett från de speciella förhållandena vid detta tillfälle. Som nämndes inledningsvis kom den extra impulsen till detta vid mitt besök på Museet på Norra Stadsberget i Sundsvall varvid jag genom Karin Strömbergs utredning ”Samerna vid Medelpadskusten” fick påtagliga påminnelser om mitt eget hem i Edsåker, mina idoga och generösa föräldrar och inte minst min bror Bengt, som Karin kontaktat som uppgiftslämnare till sin utredning. Detta kan därför ses som ett tillägg till den utredningen.

Under sommaren 1998 reste jag upp till Härbergsdalen. Jag hälsade bland annat på hos Åke Nilsson (Jonas son), som övertog renskötseln efter Jonas. Åke var tyvärr inte hemma men jag fick en angenäm pratstund med hans fru Edit., som är från Blomhöjden. De har 2 söner, varav en – Lars Joel - övertog renskötseln, men omkom under tragiska omständigheter för något år sedan. Renhjorden övertogs då av

hans dotter Emelie. Andra sonen är elektriker i Hammerdal. Åke och Edit bor nu i en modern villa, som står där kåtan stod, vid min vistelse där 1939.

Härbergsdalen har successivt avfolkats med åren. Av Nils Nilssons barn fanns nu endast Emil kvar i byn – c:a 82 år gammal. Övriga barn till Kristina och Nils Nilsson inklusive Sara finns inte längre kvar i livet. Även Saras andra man Paul är numera död. Jonas Nilsson dog vid en vistelse på fjället. Lisa Andersson – hans hushållerska – bodde i Borga till slutet av 80-talet, då hon flyttade till ålderdomshemmet i Tåsjö, där hon dog i början av 1990. Olle Klemensson och Bengt Jonasson finns inte heller i livet.

I Byn fanns en relativt ung familj, som var ättling till Oskar Åhrén. Glädjande nog var A-son Smiths torp helt orubbat sedan 1939 vilket följande bild visar.

Härbergsdalen. A_son – Smiths krontorp, helt oförändrat sedan 1939. Foto 1998/EA.

Härbergsdalen inklusive det Smithska torpstället, ter sig som en oas inne i fjällvärlden och jag hoppas innerligt att byn kommer att bevaras och hållas levande i framtiden.

Järfälla 1999-01-15

Bertil Andermyr
Bertil Andermyr

Ljustorpsbornas minnen av lapparna....

Under hembygdsföreningens studiecirklar, de senaste 6 åren, har många ljustorpsbor berättat om sina minnen från lapparnas besök. Här sa man alltid lappar – aldrig samer - därför använder vi traktens språkbruk.

Spår efter lapparna hittar vi i många Ortsnamn.

Lappberget, Lappudden, Lappsten, Lappbacken, Lapp-pelles knippen, Lappslåttern, Lappkojberget m fl. har samtliga fått sina namn efter bofasta sockenlappar eller de som hade sina vintervisten här. Lappberget och Lappslåttern i Edsta fick sina namn efter sockenlappen Jon Bryngelsson, som bodde i Edsta under 1780-talet. Sockenlapparna skötte de sysslor, som ljustorpsborna inte ville göra – slakta hästar och kastrera djur med mera. Den siste sockenlappen var Nils Lodin i Åsäng, som levde här i mitten av 1800-talet och efter honom är Lappbacken i Åsäng uppkallad.

Lappudden, vid södra delen av Laxsjön, har fått sitt namn efter renägande lappar, som haft sina vintervisten där. Så sent som på 1910- och 20-talen höll de till där, vilket Manne Dahlberg på Laxsjömon berättat om - ”Jag minns lapptäven” (lukten).

Lappen Jonas Tomasson i Lagfors

arbetade åt bruket med att ”jäta” (vakta) korna.” I sista huset efter bruksgatan bodde familjen. Han sägs ha dött på sin post ute i skogen. Hustrun, som kallades ”Lapp-Tomsa” flyttade sedermera till Fagervik. Men hon återvände varje höst till

Lagforstrakten, där hon gick runt bland gårdarna och tiggde mat.

Tiggarlappar i Björkom

Det var inte bara hon, som på höstarna – efter slakten – besökte Ljustorp. Ofta var det två eller tre kvinnor i sällskap, som hade sina bestämda platser de bodde på.

Olle Åse´n i Björkom berättade att omkring 1930 kom två lappkvinnor, som fick bo i deras bryggstuga. Under flera år återkom de på sina tigarresor. Hans minne från dem var att de rökte pipa och något som kallades finskuret. Tobaksröken var grå och låg som en tät dimma i rummet de bodde i.

I grannbyn Lövberg, finns en plats efter Ljustorpsån, som kallas Lappnäset, där lapparna höll till och gjorde kvastar med mera. Ivar Hammarbergs föräldrar hade berättat detta för Olle Åse´n.

Tiggarlappar i Bredsjön.

Anders Zellin, som är född och uppvuxen ”västasjön” i Bredsjön har berättat om liknande besök av lappkvinnor. Även här bodde de i deras bryggstuga och kom alltid sedan de slaktat grisen eller någon kalv. De gick runt bland befolkningen och sålde kvastar och diskvagor, samtidigt som de tiggde. Kvastarna var gjorda av kråkbärsris, som sveddes på öppen eld. Det var mjuka och starka kvastar. Diskvagorna var gjorda av ”skäfte” – Skavfräken, som innehåller kiselsyra. De fungerade bra, när kopparpannor och mjölkfat skulle skuras.

Anders berättar vidare att varje morgon kom de in till dem i köket för att koka kaffet. Efter kaffet satte de sig framför spisen

och rökte. Dom öppnade spisluckan och blåste röken in i spisen, för att inte vi barn skulle behöva sitta i röken. På dagarna gick de runt och tiggde bröd, smör och kött.

Varje vecka slaktade lappen i Edsåker några renar som sedan såldes på torget i Sundsvall

Rädsla för lapparnas trollkunnighet....

Lappkvinnorna var mycket framgångsrika i sitt tiggeri. Folk var allmänt rädda för deras stora kunskaper i att trolla olyckor på folk. Många historier om lapparnas hämnd, mot dem som inte skänkt någon matbit, florerade i Ljustorp. Hämnaden drabbade ofta kor som dog eller hus som brann.

Från Lagfors berättas om en utfattig gammal kvinna, som bodde i "Änkebyninga". Hon upptäckte att "Lapp-Tomsa" var på väg till henne men hon hade inget att ge henne, så därför låste hon dörren men vågade inte fullfölja tanken, att inte släppa in henne. Oron för hämnaden blev så svår, så hon i sista minuten låste upp dörren.

Ibland hade lappkvinnorna någon äldre lapp med sig som höll sig hemma i bryggstugan Albin Nyhlen från Bredsjön berättade, att när lappkvinnorna kom hem med sina paket, så hjälpte han till att öppna dem och då lär han ha sagt "Håcken ha skicke de hånne pakete te mäg?"

I Bredsjön bodde en lappkvinna, som kallades "Lapp-stampa" Henriksson, från Mosjölund eller Mosjöholm.

Ett exempel på lapparnas trollkunnighet är följande berättelse. På sin flyttning till Edsåker hade de övernattat i trakten av Bredsjön. När de skulle iväg på morgonen, sakades en ren. Lappen hotade, att den som stulit renen skulle tappa håret på huvudet och på ögonbrynen, vilket även skulle ha inträffat. Sådana historier gav ny näring till tron på lapparnas övernaturliga förmåga.

Från Norra Laxsjön har Märta Andersson berättat att lapparna övernattade där en gång. Lappfamiljen och drängarna låg på köksgolvet. "Se'n bar de av utöver Storsjön...".

Lapparna tog inte emot sedlar – dom ville ha silvermynt och så saltade de kaffet. Erik Vestins farmor – Anna Greta Tetting – lärde sig det av lapparna och fortsatte med det hela livet.

Lapparnas besök i vår bygd möttes med stor nyfikenhet – det var ett exotiskt inslag i vardagen. Flera skolor gav barnen ledigt, så att de skulle kunna se och uppleva flyttningen av renhjorden. Under slaktdagarna, kom ofta busslaster med nyfikna besökare från Sundsvall och närliggande trakter.

Januari 2000

Ljustorps Hembygdsförening
Arnold Thunström - cirkelledare